

Иля Варшавски
Душа под наем

Игор Павлович Тетерин, моден и преуспяващ белетрист, отиде до прозореца и го закри с плътните сини завеси. В кабинета веднага стана по-уютно.

Тетерин откряна вратата към коридора и се провикна:

– Наденка! Работа. Никой да не ми пречи.

– Добре! – зачу се женски глас. – Да ти донеса ли чай?

– Моля ти се, и по-силен!

Той взе от ръцете на жена си термоса и заключи вратата.

Часовете, когато Тетерин работеше, се смятаха за свещени. Всички в къщи ходеха на пръсти, разговаряха шепнешком, а телефона отнасяха в кухнята. Никой нямаше право да го безпокои. Изключение се правеше само за красавицата Диана. Тетерин обичаше, докато работи, да усеща предания поглед на кучешките очи.

Седна на бюрото и взе да преглежда недовършената глава. Колкото повече четеше, на лицето му все по-ясно се изписваше гримаса на отвращение. Типична литературщина. Плоски диалози. Не, ще трябва да напише отново тази глава, съвсем иначе. Но как?

Тетерин постави в машината чист лист и се замисли. Искаше му се да каже нещо свежо, свое, а на ум му идваха все същите изтъркани, банални фрази, употребявани многократно в различни варианти от такива драскачи като него. Понякога той си позволяваше разкоша да бъде напълно откровен пред себе си. Ясно му беше, че не е гений, макар критиците единодушно да признаваха, че има литературни дарби. Но ако разсъдим, за какво пропилява дарбата си? Десетина книги. И от тях нито една поне по-значителна. Пеперуди-еднодневки. Вечно не му достига времето. Винаги го притесняват сроковете за предаване на ръкописа. Ех, да може да замине някъде накрай света, далеч от всякакви издателства и договори. Да лежи на тревата и да мисли, да мисли, да мисли, докато идеите му се избистрят и станат прозрачни като водата в планинско изворче. „Ето, виждаш ли, драги – възмути се той от себе си, – и в случая не можеш без шампи. Като водата в планинско изворче! Вечно чужди думи, дори и мислиш с чужди думи. А откъде да взема свои!“ – Той смачка на топка недовършената глава и с яд я хвърли в коша.

Кучето явно почувствува, че господарят му е в лошо настроение, приближи се и сложи глава на коленете му.

– Виждаш ли, Диана – каза той, като я чешеше зад ухото. – Всичко се постига трудно: и тоя апартамент, и килимът, на който се излежаваш, и вкусните кокалчета. Трябва да ги плащам с нещо.

Искаше да каже още нещо, по-значително, но на вратата се почука.

– Какво има пак?! – с раздражение попита Тетерин. – Нали ви предупредих, да не ме безпокоите!

– Извинявай, Игорьок – рече жена му. – Но тебе търсят. Казах, че си зает, но той...

– По дяволите! – Тетерин стана и тръгна към антрето.

Неканеният гост вече събличаше палтото си. Обърна се, като чу стъпки, окачи палтото си, приглади посивелите си коси и тракна токове.

– Извинете, Игор Павлович – каза той с гърлен глас. – Моля да не ми се сърдите за безцеремонното нахълтване, но работата, по която идвам, не търпи отлагане, затова се осмелих да се явя при вас без предупреждение. Името ми е Лангбард. Лука Евсеевич Лангбард, в миналото преподавател по химия, а сега пенсионер. Веднъж имах честта да ви бъда представен.

Тетерин с учудване го погледна. „Лука Евсеевич Лангбард.“ „Имах честта да ви бъда представен.“ Така подходеше на външния му вид. Непознатият беше облечен добре, дори изискано, но според представите от края на XIX век. Носеше раирани панталони, черен двуреден редингот от много фино сукно, впрочем леко поизбеляло по шевовете, висока колосана яка с прегънати крайчета, вместо вратовръзка джувка от черно моаре. Върховете на обувките му бяха велурени с безброй дребни копченца. Кожената чанта в ръката му беше също така старовремска като цялото одяние на собственика ѝ.

На всичко отгоре в антрето се разнасяше мирис на някакъв старинен парфюм или на тамян.

Впрочем и екзотичната външност на госта, и особено този мирис се сториха на Тетерин удивително познати.

– Моля! – каза той, като покани Лангбард да мине напред.

Щом влязоха в кабинета, се случи нещо, което учуди Тетерин, макар да бе незначително. Диана, която обикновено запазваше гордото си равнодушие към всички чужди хора, се спусна към Лангбард и почна да го души с някакво упоение, като завираше носа си ту в панталоните му, ту в редингота.

– Диана, иди си на мястото! – викна ѝ Тетерин, но това не направи никакво впечатление на кучето. – На кого говоря, скоро на място! – Той лекичко я шляпна. Тя го подуши още няколко пъти, а после лицемерно се прозина и легна на килима, като впери очи в Лангбард.

– Извинете! – каза Тетерин. – Тя никога не си е позволявала подобно нещо. Просто не мога да разбера...

– Миризмата – прекъсна го Лангбард, настанявайки се в креслото. –

Няма нищо чудно, просто миризмата. Животните я обичат. И така, нали ме помните. – Звучеше не като въпрос, а като твърдение.

– Минута... – Тетерин закри с ръка очите си. Много му се искаше да си спомни къде бе виждал нелепата фигура в редингота, лицето с остричкото носле, редките посивели коси и безкръвните ръце с дълги пръсти. И тази миризма... Той пое слабия аромат на тамян и изведнъж най-неочаквано всичко му се проясни.

... Беше на един от ония гуляи, които той устройваше в къщи по случай излизането на негова нова книга. Много пиха, обсъждаха литературните клюки, гризеха кокалите на отсъстващите, някого по навик ругаеха, някого по традиция хвалеха. Към дванадесет в трапезарията вече не се дишаше от миризмата на лук, водка, запотени тела и от дима на цигарите. Отвориха прозореца, но това не помогна. Лепкавата мъгла, наситена с бензинови пари, не беше по-добра. Тетерин запали свещ, за да освежи поне малко задимения въздух. Поведоха се обикновените разговори, че съвременната цивилизация ни лишава от истинските радости на живота, че защо са всички тия постижения на материалната култура, когато скоро няма да имаме вече какво да дишаме, че ако докараме сега един първобитен човек, той и час не би издържал и така нататък.

Тогава пийналият доста Тетерин напук на всичко казано заяви, че никога не би заменил автомобила си с правото да тича гол из гората и че изобщо не е известно на какво е миришело там, в ония най-първобитни гори. Може да е било и по-лошо дори, отколкото днес в града.

И тогава стана това старче в редингота. Неизвестно беше кой го е довел. Цялата вечер седеше и мълчеше, като човъркаше с вилицата в чинията си, а изведнъж взе думата:

– Искате ли да знаете на какво е миришело в ония гори? Моля! – Той извади от джоба си кехлибарено цигаре и го приближи към свещта.

И дали защото миризмата на запалена смола така не приличаше на всички други мирисми от пиянския гуляй, или защото хората почувстваха в нея невъобразимата дистанция на милионите години, но всички някак притихнаха и скоро мълчаливо се разотидоха...

– Спомних си! – каза Тетерин. – Вие горихте у дома кехлибар. И тази миризма...

– Вярно! – кимна Лонгбард. – Именно миризмата. Аз нарочно прибягнах до нея, иначе никога нямаше да си спомните. И така, Игор Павлович, дойдох при вас по много важна и, надявам се, интересна за двама ни работа. При вас, защото сте писател, при това достатъчно известен.

Тетерин се поклони.

– Но – продължи Лангбард, – писател, откровено казано, без особен талант.

– Такива неща не се казват в очите на хората – усмихна се криво Тетерин. – Моят съвет е: въздържайте се да казвате на жена, че не е красива, и на автор, че пише лошо. Подобна откровеност никой не прощава. Освен това, дори и за некрасивата жена се намират поклонници, и за всеки писател – читатели. Все пак се лаская от надеждата, че не всички споделят вашето мнение, което изказахте в такава категорична форма. Далеч не всички. – Той издърпа чекмеджето на бюрото. – Ето ви една от папките с читателски писма, от които бихте могли да заключите...

– Пожалете ме! – намръщи се Лангбард. – Защо сте толкова самолюбив? Нали сам знаете, че не сте гений, а писмата... ги пишат обикновено глупаци. Не, уважаеми Игор Павлович, ние с вас сега ще поговорим за нещо много по-fino и неуловимо, което понякога и за ума е трудно обяснимо. Така че хайде без лъжливи ефектации, а самолюбието си скрийте временно в джоба. Повярвайте ми, така ще е по-добре.

– За какво искате да поговорите с мен?

– За душата.

– За моята душа?

– Изобщо за душата в по-широк смисъл, а конкретно и за вашата.

Ставаше забавно.

– Сделка ли ми предлагате? – запита, усмихвайки се Тетерин.

– Отчасти да – кимна Лангбард. – Можете да го приемете и като сделка.

Тетерин стана и взе да се разхожда из кабинета.

– Драги Лука...

– Евсеевич.

– Вижте какво, драги Лука Евсеевич. Няма да крия, че съм готов и душата си да продам за същия оня талант, който отрекохте, че притежавам. Но, за съжаление, тази стока днес не се котира. Пък и на вас, извинете, никак не ви отива ролята на Мефистофел. Така че благодаря за остроумната шега и ако нямате какво друго да ми кажете, то...

– Седнете! – спокойно каза Лангбард. – Винаги ми е трудно да се съсредоточа, когато някой се мотае пред очите ми. Не сме пристъпили още към същността на нашия разговор. Неправилно ме разбрахте. Аз говоря за душата не в теологичен смисъл, а в чисто литературен. Нали като писател вие се занимавате именно с това. Интересувате се от душите на вашите герои, нали така?

– Предпочитам думата „характери“. Да, ненапрочно наричат

литературата човекознание. Но мога да ви открия една професионална тайна. Ако сте подбрали за романа, който пишете, колекция от живи характери, да кажем, на хора, които добре познавате, тогава всички в един глас ще викнат, че характерите са примитивни, шаблонни, че такива хора няма, и все от тоя род. Ако всичко си изсмучете от пръстите, тогава обявяват, че характерите са ярки, типични и още бог знае какви. Глупаво, но такава е спецификата на нашата работа.

– Закономерно! – Лангбард радостно потри ръце. – Напълно закономерно! А цялата работа е там, че истинският художник създава душа на героя си, а вие и подобните вам се задоволявате с характерите.

– Не виждам разлика – сухо каза Тетерин. – Душа, характер, нима терминът е важен? Същността нали е една и съща.

– Съвсем не! – възрази Лангбард. – Характерът е онова, което се проявява у човека обикновено външно, а душата... Знае ли някой какво става там, в бездната на тази душа?! Какви страсти, пороци и неизползвани резерви се крият зад лъжливата фасада на тъй наречения характер? Защо един енергичен, решителен човек страхливо бяга от бойното поле, а плахият, стеснителен меланхолик закрива с тялото си амбразурата на ДОТ-а? Къде дотогава са се стаявали в характера тези черти, проявяващи се само в изключителни обстоятелства? Характери! Че по-просто е тогава да прибегнете до древните определения. Пишете, че Иван Петровия е сангвиник, а Пьотр Иванович – холерик. По-глупаво не може да се измисли! По този начин не можеш дори кучетата да квалифицираш. Повярайте ми, че в душата на Диана можем да открием много повече по-риви, отколкото у вашите литературни герои. Навярно на нея са свойствени и самопожертвованиято, и лукавството, и ревността, и много други, които вие понякога не виждате дори и в хората.

Тетерин започна да се дразни. Струзаше му се, че Лангбард през цялото време нарочно се стреми да го унизи.

– Боя се, че навлизаме в дебри, от които не ще се измъкнем – каза той. – Ако сте дошли при мен по работа, моля говорете, а всички тия разговори са безцелни. Така може наистина да стигнем не само до душата на кучетата, но, току виж, и до безсмъртието на душата.

– Разбира се – усмихна се Лангбард. – Та аз натам клоня. Нима създадените от гения на Шекспир души на Отело, Хамлет, крал Лир, Шейлок не са безсмъртни?

– Е, това е друго нещо.

– Защо друго? Нали за да създаде душата на Хамлет, впрочем забележете, че изразът „характера на Хамлет“ е просто неуместен, и така, за

да създаде душата на Хамлет, Шекспир е трябвало през това време сам да стане Хамлет, да накара да зазвучат в душата му онези струни, които може би дотогава са мълчали. Човек с душата на Шейлок не би написал Хамлет. И това важи за всички герои. Пълно пренастройване. Удивителна гимнастика на душата. Нима всичко, създадено от Шекспир, не представлява в съвкупност душата на художника, разкрита във всичките й възможности? Ето ви и безсмъртието на душата.

Тетерин демонстративно погледна часовника.

– Това са общоизвестни истини – каза той, прозявайки се. – За съжаление, шекспировци не се раждат всеки ден, а подобно пренастройване за нас, грешните, не е по силите ни.

– По силите е! – убедено произнесе Лангбард. – На всеки е по силите. В това се заключава същността на моето изобретение.

– Какво?! – Тетерин помисли, че не е чул добре. – Какво казахте? Какво изобретение?

– Това, което е в куфарчето ми.

– Не, става наистина непоносимо! – Тетерин счупи няколко клечки, преди да запали цигарата си. – Отнехте ми вече толкова време, а сега пък и този сюрприз! Виж го ти, изобретател! Тук не е патентно бюро. Предупреждавам ви, че нищо не разбирам от техника, и каквото и да ми разправяте за вашето изобретение, все едно, няма да разбере. Освен това зает съм, имам работа. Много съжалявам, но...

– А пушенето ще трябва да оставите – каза Лангбард. – Миризмата на тютюневия дим ще пречи.

– На какво, по дяволите, ще пречи?! – закрещя побеснял Тетерин. – Сега още и лекции ли ще ми четете?! Аз сам зная какво трябва да правя и какво – не!

– Ще пречи на нашия опит – като че ли нищо не се е случило, продължаваше Лангбард. – Тютюна и алкохола ще трябва да оставите.

– Уф! – Тетерин се облегна в креслото и изтри с кърпа челото си.

– Това чай ли е? – запита Лангбард, като посочи термоса.

– Чай.

– Пийнете, помага.

Той изчака, докато Тетерин си налее в чашата чай.

– Вижте какво, Игор Павловия. Щете не щете, налага се да ме изслушате, защото бъдещето ви като литератор е поставено на карта. Ще ме оставите ли да продължа?

Тетерин уморено махна с ръка.

– Ето ние говорихме с вас за пренастройване на душата на

писателя, по-точно за използване на скритите ѝ резерви. Да засвириш на тайните струни на душата. Колко вярно е казано! За съжаление, не е дадено всекому. Понякога са нужни външни фактори. Не сте ли забелязали как някаква мелодия събужда понякога в душата ви дремещите преди това чувства?

– Не знам. Аз изобщо не съм много музикален.

– Толкова по-добре! Значи, вие сте много по-възприемчив, отколкото музикалните хора на миризмите като компенсация.

– И какво от това?

– Работата е там, че миризмите имат същото психологично въздействие като музиката. Миризмите могат да предизвикат тъга, радост, веселие, а в определени съчетания и по-сложни емоции. Това е било известно още на жреците в древен Египет. Те са владеели тайната на благовоенията, предизвикващи религиозен екстаз, страх, порив за саможертва и други. Аз анализирах душевната нагласа на литературните герои и съставих смеси от ароматични вещества, способни да създават съответния комплекс от емоции. Ето, погледнете! – Лангбард отвори куфарчето и извади оттам няколко аптекарски шишенца. – Говорихме за Шекспир. Моля, обърнете внимание на етикетите. Крал Лир, Хамлет, Отело и други. Помиришете ги и ще изпаднете в душевното състояние на дадения герой. Хитро, нали?

– Глупости! – каза Тетерин. – Дори и да е така, в което, да си призная, се съмнявам, нали всичко това е извършено постфактум. Нима ще взема отново да пиша Отело? Дори и да поискам, ще трябва да мириша ту шишенцето на Яго, ту на Дездемона, ту още бог знае на кого. А при диалога? Ще сменям непрекъснато миризмите ли? Не, идеята ви не е практична, пък и не е нова. Винаги е имало хора, които са прибегвали в процеса на творчеството си до наркотици и обикновено зле са свършвали. Например...

– Чакайте! – прекъсна го Лангбард. – Не избързвайте с преценките си. Всяка идея се проверява от практиката. Не е ли така?

– Да допуснем.

– Ето откъс от повестта ви „На разсъмване“. – Той извади от джоба си няколко листа, написани на машина. – Спомнете си сцената на обяснението на Рубцов с жена му, нали? Там, където тя му казва, че отива при другия. Положение, да си признаем, не особено оригинално.

Тетерин се намръщи:

– Все гледате да ме ухапете. Добре де, не съм гений. А известно ли ви е, че вашият любим Шекспер, след когото, както твърдят, не

останала нито една неизползвана тема, също са го упреждали, че е заимствувал чужди сюжети? Нима съм виновен, че любовният триъгълник е бил във всички времена в литературата господстващ конфликт? Такъв е самият живот. А че не всекиму е дадено да напише „Ана Каренина“...

– Глупости! – прекъсна го Лангбард. – Темата, сюжетът са само средства, а не целта. Аз не ви обвинявам, че неволно сте използвали сюжета на „Ана Каренина“, а че не сте успели да създадете равностойна душа на своята героиня.

– И какво, като не съм успял?

– Ами трябвало е да я вземете под наем.

– И да напиша нова „Ана Каренина“ ли?

– В никакъв случай! Вижте какво направих от вашата повест. Сблъсках в този конфликт две души или – казано по вашето – два характера: на Ана Каренина и на Иван Карамазов.

– С една дума, създали сте хибрид от Толстой и Достоевски?

– Не, създадох нов Тетерин. Това не е било по силите нито на Толстой, нито на Достоевски. Те са прекалено различни хора. А аз взех вашите драсканици, когато изпаднах в душевното състояние на Ана, и поправих част от текста, а после извърших същото, но вече като Карамазов.

– М-да... – каза Тетерин. – Такъв вид плагиатство още не бях срещал. Вие сте или луд, или...

– Не бързайте с преценките си, докато не го прочетете. Що се отнася до плагиатството, това е най-благородната му разновидност. Във всеки случай създавате съвършено ново произведение, при това високохудожествено.

– Интересно! – Тетерин взе ръкописа и го отвори на първата страница.

– Не, не! – завика Лангбард. – Прочетете го насаме. Отначало може би трудно ще вникнете, ще се наложи някои пасажки да прочетете няколко пъти. Оставям ви всичко – и шишенцата, и ръкописа. Тук долу съм записал телефона си. Позвънете ни и ние пак ще се срещнем. А сега – той стана и отново тракна токове – ви желая плодотворни творчески размишления!

Отначало на Тетерин всичко му се стори някаква безсмислица. С какво злобно удовлетворение подчертаваше той с червен молив стилните грешки. Но колкото повече навлизаше в редуващите се стремително

фрази, толкова по-умислено ставаше лицето му. Накъсаните монолози, многократно повтарящите се думи, образната реч завладяваха с удивителното си емоционално въздействие. Така можеше да пише само истински майстор. Отново запрелисти страниците и всеки път откриваше нещо ново, изплъзнало му се при предишното четене. Как не приличаше това на зализаната Тетеринова проза.

На края, капнал от умора, легна да спи в кабинета си, като реши да остави всичко за утре.

За смъртта на Тетерин се носят много неправдоподобни слухове. Разправят, че бил намерен сутринта на дивана с прегризано гърло. До главата му лежало любимото куче, ближещо окървавените си лапи. На пода до него, в локвичка от силно миришеца течност, се търкаляло счупено шишенце с надпис: ЛЕДИ МАКБЕТ.

КРАЙ

© 1971 Иля Варшавски
© 1980 Цвета Пеева, превод от руски

Иля Варшавский
Душа напрокат, 1971

Сканиране: Xesiona, 2008
Разпознаване и редакция: Mandor, 2009

Издание:

Иля Варшавски. Тревожни симптоми няма
Книгоиздателство „Георги Бакалов“, Варна, 1980
Съставител: Димитър Пеев
Преводач: Цвета Пеева
Редактор: Гергана Калчева
Оформление: Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев
Илюстрация на корицата: Текла Алексиева
Художествен редактор: Иван Кенаров
Технически редактор: Пламен Антонов
Коректор: Жулиета Койчева

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/12521>]